

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 378.4
JEL Classification: I23; O31

АКТИВІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

©2021 РАЄВНЕВА О. В., БЕРЕСТ М. М.

УДК 378.4
JEL Classification: I23; O31

Раєвнева О. В., Берест М. М.

Активізація міжнародної діяльності як засіб розвитку інноваційно-активного університету

Метою статті є аналіз підходів до розуміння феномену «інтернаціоналізація діяльності закладів вищої освіти» та визначення інструментів здійснення ефективної міжнародної діяльності інноваційно-активного закладу вищої освіти (ІА ЗВО) в умовах розвитку глобалізаційних процесів, трансформації та діджиталізації суспільства. В роботі на основі дослідження змістовних аспектів та розвитку поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» встановлено, що на сучасному етапі інтернаціоналізація на національному, галузевому та інституційному рівнях визначається як процес імплементації міжнародного, міжкультурного або глобального виміру в ціль, функції або забезпечення вищої освіти. Водночас розвиток процесів ІВО відбувається в умовах масштабних глобалізаційних викликів, що потребує забезпечення зростання конкурентоспроможності національних систем освіти на світовому ринку освітніх послуг. Визначено, що заклади вищої освіти є основною рушійною силою розроблення структур і стратегій міжнародного співробітництва та відіграють системоутворюючу і стратегічну роль у забезпеченні та розвитку процесів інтернаціоналізації, що потребує інтенсивного розвитку сучасних форм, методів, технологій та інновацій у галузі вищої освіти, зокрема, шляхом зростання ефективності міжнародної діяльності ЗВО. На основі аналізу літературних джерел і сучасних підходів до змісту поняття «міжнародна діяльність ЗВО», розгляду її сутнісних характеристик і ключових підходів до її здійснення, сформовано визначення міжнародної діяльності ЗВО як процесу організації міжнародного співробітництва університету з зарубіжними інституційними, національними та міжнародними суб'єктами, що має системний характер та спрямований на ефективну реалізацію його місії, покращення іміджу та конкурентоспроможності на національному й міжнародному ринках освітніх послуг, забезпечення інституційного розвитку та реалізації завдань зовнішньої політики держави. Розкрито взаємозв'язок ключових складових міжнародної діяльності ЗВО. Розглянуто сутнісні характеристики міжнародної діяльності інноваційно-активного університету, виділено мету та основні завдання її здійснення. Сформовано сукупність видів міжнародної діяльності ІАУ, які запропоновано розглядати в розрізі освітньої, наукової та організаційної складових. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є формування системи індикаторів оцінки та моніторингу ефективності здійснення міжнародної діяльності університету у світовому освітньо-науковому просторі.

Ключові слова: вища освіта, інновації, інноваційно-активний університет, інтернаціоналізація, міжнародна діяльність.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-4-4-13>

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 20.

Раєвнева Олена Валентинівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри статистики і економічного прогнозування, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: olena.raev@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0260-4249>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1660647/olena-rayevnyeva/>

Scopus Author ID: 56669948000

Берест Марина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: marina_berest@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2410-3210>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1895889/maryna-berest/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57199184012>

* Роботу виконано в межах прикладної науково-дослідницької теми № 46/2020-2021 «Розробка методичного та модельно-інформаційного забезпечення побудови університету інноваційного типу на засадах якості освіти та протидії корупції»

UDC 378.4

JEL Classification: I23; O31

Rayevnyeva O. V., Berest M. M. International Activity Intensification as a Means of Development of an Innovatively Active University

The article is aimed at analyzing various approaches to understanding the phenomenon of «internationalization of higher education institutions,» and identifying tools for effective international activities of innovatively active higher education institutions (hereinafter referred to as IA HEIs) in the context of globalization, transformation and digitalization of society. Having studied substantive aspects and development of the «internationalization of higher education» concept, the authors found out that currently internationalization at the national, sectoral and institutional levels is defined as the process of implementing international, inter-cultural or global dimension in the purpose and/or function of and support for higher education. At the same time, the development of internalization processes in higher education takes place in the context of large-scale globalization challenges, thus requiring support for enhancing the competitiveness of national education systems in the global market of educational services. It is determined that higher education institutions are the main driving force in developing structures and strategies of international cooperation and play a systemic and strategic role in ensuring and developing internationalization processes. This role requires active development of modern forms, methods, technologies and innovations in higher education, for example, by increasing the effectiveness of the international activity of HEIs. Having analyzed numerous scientific information sources and modern approaches to understanding the content of the «international activity of a higher education institution» concept, as well as to considering its intrinsic features and key approaches to its implementation, the authors define international activity of higher education institutions as a process of organizing international cooperation of a university with foreign institutional, national and international entities, which has a systemic character and is aimed at effectively implementing its mission, improving its image and competitiveness in the national and international markets of educational services, ensuring institutional development and implementation of foreign policy objectives. The key components of the international activity of HEIs are proved to be interrelated. The authors consider the intrinsic features of the international activity of an innovatively active university, and define its purpose and the main tasks of its realization. A set of international activity types characteristic for an innovatively active university is developed. The authors suggest that these activity types be considered in terms of their educational, scientific and organizational components. The formation of a system of indicators for evaluating and monitoring the effectiveness of international activities of a university in the world educational and scientific space can become a prospect for further research.

Keywords: higher education, innovations, innovatively active university, internationalization, international activity.

Fig.: 3. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 20.

Rayevnyeva Olena V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Statistics and Economic Forecasting, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: olena.raev@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0260-4249>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1660647/olena-rayevnyeva/>

Scopus Author ID: 56669948000

Berest Maryna M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: marina_berest@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2410-3210>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1895889/maryna-berest/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57199184012>

Вступ. Процес інтернаціоналізації вищої освіти є одним із вагомих факторів, що сприяє розвитку глобальної економіки знань. Україна входить у освітній і науковий простір Європейського Союзу, що передбачає модернізацію освітньої діяльності з урахуванням найкращих європейських практик і вимог до якості освіти. Значущою складовою процесу європейської інтеграції нашої держави є трансформація засад функціонування сфери вищої освіти, підвищення її якості та конкурентоспроможності [1]. Одним із важливих результатів впливу глобалізаційних процесів на розвиток вітчизняного та європейського освітнього простору є істотне зростання академічної мобільності, посилення міграційних процесів серед молоді. Інтернаціоналізація у сфері освіти як об'єктивний та динамічний процес, викликана зростаючою потребою в ефективній міжнародній економічній діяльності, розвитку міжкультурної комунікації і засобів обміну знаннями, технологіями й інформацією.

Важлива роль у реальному впровадженні міжнародного співробітництва належить університетам, які активно розробляють університетські стратегії інтернаціоналізації своєї діяльності. Незважаючи на те, що заклади вищої освіти (ЗВО) України представлені на світовому ринку освітніх послуг і користуються попитом у певній категорії іноземних студентів, водночас їх представленість у міжнародних рейтингах і освітніх платформах є досить низькою.

У цьому контексті дослідження та розвиток сучасних підходів до забезпечення ефективної міжнародної діяльності ЗВО на засадах розвитку інновацій є актуальним напрямом наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку процесів інтернаціоналізації вищої освіти, дослідженню видів, напрямків і потенціалу міжнародного академічного співробітництва в умовах глобалізації присвячені праці видатних вітчизняних і зарубіжних науковців.

Так, одним із перших дослідників інтернаціоналізації вищої освіти виступив М. Харарі, який характеризував цей процес включенням міжнародного компонента в наявні навчальні плани та програми, міжнародною академічною мобільністю, створенням стратегічних освітніх альянсів. Зміст поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» як впровадження міжнародних аспектів в основні функції закладів вищої освіти – освітню, науково-дослідну та надання послуг, було запропоновано Джейн Найт, яка досліджувала виклики, ризики та наслідки глобалізаційних процесів на інтернаціоналізацію ЗВО, розкрила сутнісні ознаки міжнародної діяльності сучасного університету, сформувала класифікацію напрямків інтернаціоналізації університетів. Теоретичні підходи до управління міжнародною діяльністю університетів розглядали Ф. Альтбах, Дж. Тейлор, Дж. Торренбік, Дж. Філден. М. Сьодерквіст в межах дослідження концепції управління інтернаціоналізацією у закладах вищої освіти сформувала «модель п'ятикрокової еволюції» ЗВО.

Серед вітчизняних учених слід виділити М. Дебича, яким було ґрунтовно розглянуто міжнародний досвід інтернаціоналізації вищої освіти. В дослідженнях І. Степаненко надано характеристику інтернаціоналізації вищої освіти як комплексної стратегії, її передумов і чинників, ключових концептів, проблем і принципів впровадження. І. Сікорською розкрито основні принципи європейської освітньої політики щодо інтернаціоналізації вищої освіти. Науковцем В. Зінченко було наведено розгорнуту характеристику інструментів інтернаціоналізації наукової діяльності. Підходи до організації та реалізації міжнародного співробітництва між закладами вищої освіти з впровадження спільних акредитованих освітніх програм в умовах поглиблення процесів інтернаціоналізації розглянуто у працях Т. Оболенської та О. Циркун. А. Шишолін досліджував проблематику управління міжнародним трансфером знань у закладах вищої освіти. Однак, незважаючи на значну кількість і суттєвий обсяг доробок щодо розвитку процесів інтернаціоналізації в закладах вищої освіти, сьогодні проблеми зростання ефективності міжнародної діяльності університетів потребують подальшого дослідження як у теоретико-методологічному, так і в організаційно-практичному аспектах.

Метою статті є аналіз підходів до розуміння феномену «інтернаціоналізація діяльності закладів вищої освіти» та визначення інструментів здійснення ефективної міжнародної діяльності інноваційно-активного закладу вищої освіти (ІА ЗВО) в умовах розвитку глобалізаційних процесів, трансформації та діджиталізації суспільства.

Виклад основного матеріалу. Дослідження змісту та процесів інтернаціоналізації в освіті розпочалися в 70 роках ХХ сторіччя. Так, М. Харарі [2] виділив три основні елементи інтернаціоналізації, а саме: наявність міжнародної компоненти в навчальних планах, наявність програм технічного співробітництва та взаєморозуміння, міжнародна мобільність студентів і професорсько-викладацького складу. Також до його думок приєднувались Б. Бурн, К. Клазек, Й. Тонкін, які визначали сутність поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» (ІВО) через інтернаціоналізацію змісту освітніх програм, активізацію академічної мобільності,

розвиток глобального мислення й власного інтелектуального потенціалу в питаннях специфіки культури, традицій, релігії народів світу [3]. Дж. Найт в роботі [4] пропонує перехід від визначення інтернаціоналізації як процесу інтеграції міжнародного чи міжкультурного виміру у функції навчання, дослідження та обслуговування установи до її розуміння на національному та галузевому, а також на інституційному рівнях.

При цьому оновлене визначення має забезпечувати відповідність терміну для широкого кола контекстів і країн світу, його зміст є таким: інтернаціоналізація на національному, галузевому та інституційному рівнях визначається як процес інтеграції міжнародного, міжкультурного або глобального виміру в ціль, функції або забезпечення вищої освіти.

На думку Дж. Найт, підходи до розуміння і визначення процесу інтернаціоналізації у сфері вищої освіти можуть істотно відрізнитися, при цьому серед них доцільно виділити [5]:

- *дієвісний*, який передбачає розвиток міжнародної взаємодії на всіх рівнях (академічна мобільність і т. ін.);
- *компетентнісний*, орієнтований на результат отримання вищої освіти – формування компетентностей професіонала, що мають відповідати вимогам сучасного суспільства, економіки, ринку праці і т. ін.;
- *етичний*, що акцентує увагу на розвитку культури освіти, створення необхідних умов для полегшення процесу інтернаціоналізації;
- *стратегічний*, що пов'язаний з розвитком аспектів інтернаціоналізації у сфері управління та організації освітнього процесу.

Розглядаючи інтернаціоналізацію як процес змін, пристосований для задоволення індивідуальних потреб та інтересів кожного закладу вищої освіти [6], найбільш раціональним автори [5] вбачають поєднання кількох компонентів – культурного, педагогічного та економічного – у процесі впровадження міжнародних стандартів у систему вищої професійної освіти.

Інтернаціоналізація вищої освіти набуває рис якісно нового етапу – інтеграції, яка накопичує потенціал для вирішення триєдиного завдання: досягнення такого рівня вищої освіти, який відповідав би потребам сучасного міжнародного соціуму; вирівнювання рівня національних освітніх систем; підготовки кваліфікованих кадрів для національної економіки [7].

За загальним визнанням, найбільш важливим контекстуальним чинником формування ІВО є глобалізація. У сфері вищої освіти глобалізація призвела до посилення мобільності ідей, студентів та академічного персоналу та розширення можливості для співпраці і глобального розповсюдження знань. Вона також ввела нові цілі, види діяльності і акторів, зайнятих в інтернаціоналізації [8]. Дж. Найт визначила наслідки впливу п'яти елементів глобалізації на ІВО (табл. 1) [9].

Таким чином, можемо зробити висновок, що розвиток процесів ІВО відбувається в умовах масштабних глобалізаційних викликів, що потребує забезпечення зростання

Наслідки п'яти елементів глобалізації для інтернаціоналізації вищої освіти

Елементи глобалізації	Вплив на вищу освіту	Наслідки для міжнародного аспекту вищої освіти
<i>Суспільство Знань</i> Зростає значення надається продукуванню і використанню знання як творцю багатства для націй	Зростаючий акцент на безперервній освіті, навчанні впродовж життя і постійному професійному розвитку; створює великий незадоволений попит на післяшкільну освіту. Необхідність розвивати нові навички і результати знань у нових типах програм і кваліфікацій. Змінюється роль університетів у виробництві знань, освіта стає все більш комерціалізованою	Нові типи приватних і державних постачальників освіти і програм навчання через кордони – наприклад, приватні ЗМІ, мережі громадських / приватних інститутів, корпоративних університетів, багатонаціональних компаній. Програми стали більш чутливими до попиту ринку. Спеціалізовані навчальні програми розробляються для нішевих ринків і професійного розвитку і поширюються у всьому світі. Зростає міжнародна мобільність студентів, викладачів, навчальних / тренінгових програм, наукових досліджень, постачальників і проектів. Мобільність є як фізичною, так і віртуальною
<i>ІКТ – Інформаційні і комунікаційні технології</i> Нові розробки в інформаційних і комунікаційних технологіях і системах	Використовуються нові методи надання внутрішньої і транскордонної освіти, особливо онлайн і супутникові форми	Використовуються інноваційні способи міжнародного надання послуг, в тому числі електронного навчання, франшизи. Університети-супутники вимагають більше уваги до акредитації програм / постачальників, визнання кваліфікацій
<i>Ринкова Економіка</i> Зростання числа і впливу ринкових економік у всьому світі	Зростає комерціалізація і комодифікація вищої освіти і навчання на внутрішньому і міжнародному рівнях	З'являються нові занепокоєння щодо відповідності навчальної програми та викладання матеріалів в різних культурах / країнах. Розвивається новий потенціал для гомогенізації і гібридизації
<i>Лібералізація Торгівлі</i> Розробляються нові міжнародні та регіональні торговельні угоди, щоб зменшити бар'єри для торгівлі	Імпорт і експорт освітніх послуг і продуктів зростає у міру видалення бар'єрів	Збільшується наголос на комерційно орієнтованих експортних та імпортованих освітніх програмах; важливість міжнародних проектів розвитку продовжує зменшуватися
<i>Управління</i> Створення нових міжнародних та регіональних структур і систем управління	Роль як державних, так і недержавних суб'єктів освіти національного рівня змінюється. На всіх рівнях розглядаються нові нормативні та політичні основи	Приділяється увага новим міжнародним / регіональним рамкам для доповнення національної та регіональної політики і практики, особливо в галузі забезпечення якості, акредитації, банківських переказів, визнання кваліфікації та мобільності студентів

конкурентоспроможності національних систем освіти на світовому ринку освітніх послуг. Водночас основною рушійною силою розроблення структур і стратегій міжнародного співробітництва, а також обмінів на інституційному, національному та європейському рівнях виступають ЗВО, що було визнано у квітні 2007 році Декларацією IV З'їзду Європейської асоціації університетів у Лісабоні (2007) під назвою «Університети Європи після 2010 року: через різноманіття до спільних цілей» [8]. Ця настанова збереглася і була підтримана і в інших основних документах, що визначали у 2010–2020 рр. розвиток інтернаціоналізації вищої освіти в Європі, насамперед у країнах-учасниках Болонського процесу, а саме:

- доповідь «Європейський простір вищої освіти в глобальному контексті» (лютий 2009 р.) [10];
- Празька декларація «Європейські університети – очікуючи із впевненістю» (квітень 2009 р.) [11];
- Львівсько / Лувенське комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу

освіту «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі» (квітень 2009 р.) [12];

- Будапештсько-Віденська декларація про Європейський простір вищої освіти (березень 2010 р.) [13];
- Бухарестське комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти» (квітень 2012 р.) [14];
- заява з зустрічі міністрів вищої освіти в Єревані (травень 2015 р.) [15].

Вищевикладене доводить системоутворюючу та стратегічну роль ЗВО у забезпеченні та розвитку процесів інтернаціоналізації, їх орієнтацію на діяльність у глобальному масштабі, що потребує інтенсивного розвитку сучасних форм, методів, технологій та інновацій у галузі вищої освіти, зокрема, шляхом зростання ефективності міжнародної діяльності ЗВО.

Існують різноманітні підходи до розуміння змісту поняття «міжнародна діяльність ЗВО». Як зазначає І. Степаненко в роботі [8], в Україні поняття «міжнародна діяльність» та «інтернаціоналізація вищої освіти» практично не розрізняються. На думку вченої, термін «інтернаціоналізація» за своїм визначенням виражає настанову на розширення міжнародної діяльності, стратегічне планування цього процесу і постійний моніторинг його здійснення шляхом відслідковування стану «на вході» і «на виході», а також розгляд міжнародної діяльності у динаміці її розвитку.

На думку І. Сікорської, міжнародна діяльність закладу вищої освіти – це напрям освітньої діяльності ЗВО з організації системних відносин і взаємовигідного співробітництва з суб'єктами освітнього простору з інших держав [16], що підкреслює організаційну спрямованість цього визначення. Подібний характер має визначення, запропоноване Н. Медведевою [17], яка аналогічно визначає зміст поняття «міжнародна діяльність ЗВО», однак при цьому окремо розглядає поняття «міжнародні зв'язки ЗВО» – певний активний характер взаємодії партнерів – суб'єктів міжнародної освітньої діяльності та «міжнародні відносини» – система політичних економічних, науково-технічних, культурних, військових, дипломатичних та інших стійких взаємозв'язків та взаємодій суб'єктів міжнародних відносин.

М. Дебич згідно з результатами проведеного ним дослідження [18] вважає, що міжнародна діяльність здійснюється через мобільність, навчання за кордоном, міжнародні обміни, залучення іноземних студентів; інтернаціоналізацію курикулуму: мультикультурну освіту, міжнародні дослідження, освіту в інтересах миру, регіональні студії. На його думку, зазначені терміни описують відповідні заходи або напрями діяльності як елементи міжнародної освіти, і в багатьох випадках вони використовуються як синоніми одного загального терміна «інтернаціоналізація».

У дисертаційному дослідженні В. М. Донченко [19] визначено, що міжнародна діяльність університету – процес міжнародного співробітництва вишу з зарубіжними інституційними, національними та міжнародними суб'єктами з метою більш ефективної реалізації його місії, покращення іміджу та конкурентоспроможності на національному й міжнародному ринках освітніх послуг, забезпечення інституційного розвитку, реалізації завдань зовнішньої політики держави. На наш погляд, це визначення поєднує у собі характеристики міжнародної діяльності в процесному підході та водночас концентрується на очікуваних результатах, що підкреслює його комплексний характер.

Сутнісні характеристики міжнародної діяльності ЗВО розглянуто Н. Медведевою [17] в контексті системного та діяльнісного підходу (табл. 2).

Таблиця 2

Сутнісні характеристики міжнародної діяльності ЗВО [19]

Міжнародна діяльність як система	Міжнародна діяльність з позиції категорії діяльності
<ul style="list-style-type: none"> ▪ міжнародна діяльність може розглядатися як система, що є цілісним утворенням її видів та форм; ▪ міжнародна діяльність ЗВО як система має на меті організацію системних відносин і взаємовигідного співробітництва з суб'єктами освітнього простору інших країн; ▪ система міжнародної діяльності ЗВО носить відкритий, імовірнісний характер, для неї характерні динамічність, гнучкість, керованість, універсальність і вона має потенціал для вдосконалення; ▪ ефективність процесу розвитку міжнародної діяльності ЗВО залежить від організації цілеспрямованих системних дій з її реалізації та створення спеціальних організаційно-педагогічних умов 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ діяльність суб'єктів міжнародної діяльності ЗВО в процесі її реалізації носить системний характер і визначається індивідуальними особливостями суб'єктів, мотивами й умовами освітньої діяльності конкретного ЗВО; ▪ міжнародна діяльність являє собою двосторонній процес у нерозривній єдності в просторі та часі дії та протидії його суб'єктів, а отже, її треба розглядати в єдності різноспрямованих векторів діяльності суб'єктів; ▪ міжнародна діяльність виникає, існує та здійснюється закладами вищої освіти у відношеннях з суб'єктами освітньої діяльності інших країн, а також діяльності, спрямованої на збереження та закріплення позиції навчального закладу на міжнародному ринку освітніх послуг

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, можемо виділити ключові підходи до визначення змісту поняття «міжнародна діяльність ЗВО» (рис. 1).

Отже, *системний підхід* до міжнародної діяльності ЗВО передбачає розуміння її як системи видів, форм, напрямків, що підлягають організації та координації з боку відповідних структурних одиниць.

Водночас реалізація міжнародної діяльності ЗВО являє собою складний різноспрямований процес, який відбувається у просторі та часі, що обґрунтовує застосування *процесного підходу* у визначенні змісту цього поняття. *Цільовий підхід* полягає у визначенні результатів та цілей міжнародної діяльності ЗВО, що відповідають її змісту. Зазначимо, що цілі міжнародної діяльності лежать не лише

в площині окремого ЗВО, але можуть мати регіональну, державну, суспільну, глобальну спрямованість. Міжнародна діяльність має активний характер, передбачає розробку та реалізацію управлінських впливів з боку ЗВО та державних органів – все це підкреслює необхідність використання *діяльнісного підходу* щодо її здійснення. Необхідність використання *комунікативного підходу* обґрунтовується тим, що міжнародна діяльність може здійснюватися лише у відношеннях з іншими суб'єктами освітньої діяльності, це викликає потребу у формуванні ефективних кроскультурних комунікацій.

Таким чином, на нашу думку, міжнародну діяльність ЗВО доцільно розглядати як процес організації міжнародного співробітництва університету з зарубіжними інсти-

Рис. 1. Ключові підходи до розуміння змісту поняття «міжнародна діяльність ЗВО»

Джерело: авторська розробка

туційними, національними та міжнародними суб'єктами, що має системний характер та спрямований на ефективну реалізацію його місії, покращення іміджу та конкурентоспроможності на національному й міжнародному ринках освітніх послуг, забезпечення інституційного розвитку та реалізації завдань зовнішньої політики держави.

Аналіз та узагальнення доробок науковців стосовно ключових змістовних характеристик міжнародної діяльності ЗВО [7; 16; 18; 19] дозволив серед них виділити такі складові (рис. 2):

- *стратегічні напрями МД ЗВО* відображають найбільш глобальні шляхи її розвитку в університеті та за своїм змістом уособлюють цільову спрямованість цього виду діяльності;
- *види міжнародної діяльності ЗВО* характеризують процеси активної взаємодії між ЗВО та іншими суб'єктами, спрямовані на досягнення цілей університету в контексті його інтернаціоналізації;
- *напрями міжнародного співробітництва ЗВО* відображають сукупність заходів, організація, реалізація та цільова спрямованість яких відбувається в межах виділених вище видів МД;
- *зовнішнє середовище здійснення МД ЗВО* включає суб'єктів і фактори, що діють на державному та глобальному рівнях;
- *внутрішнє середовище здійснення МД ЗВО* формується самостійно в межах окремого університету, до його складу входять матеріальні, кадрові, фінансові, організаційні й інші ресурси.

У цьому зв'язку розглянемо підходи до формування моделі управління міжнародною діяльністю в контексті формування організаційної структури ЗВО на прикладі університетів США [19]:

- *централізована модель* передбачає наявність структурної одиниці в межах ЗВО, яка виконує всі функції, пов'язані з міжнародною діяльністю;
- *дистрибутивна модель* передбачає існування підрозділу, який виконує основні функції, пов'язані з управлінням міжнародною діяльністю, в той час як певну частину обов'язків (менеджмент міжнародних грантів, міжнародні наукові зв'язки) розподілено між іншими підрозділами університету;

- *координована модель* передбачає наявність в університеті кількох підрозділів, котрі здійснюють управління міжнародною діяльністю і є окремими структурними одиницями;
- *інтегрована модель*, за якої міжнародний відділ як структурна одиниця в університеті відсутній, міжнародна діяльність інтегрована у функції інших підрозділів університету.

Використання тієї чи іншої моделі, на наш погляд, залежить, в першу чергу, від пріоритетності здійснення МД для університету та її цілей. Водночас важливими факторами, на думку автора [19], є також розмір університету, інтенсивність міжнародної діяльності, організаційна культура університету, пріоритетні сфери міжнародної діяльності, позиція керівництва вишу щодо інтернаціоналізації, профіль ЗВО.

Сучасні умови розвитку вищої освіти вимагають створення університетів нового типу – інноваційно-активних. Під інноваційно-активним університетом (ІАУ) розуміється підприємницька організація, яка має ресурсну готовність, а саме: готовність системи управління, готовність кадрового, освітнього, наукового, фінансового, організаційного потенціалів сприяти прискореному розвитку економіки і соціуму за рахунок інтенсивного трансферу нових, згенерованих в університеті знань і технологій на основі партнерської взаємодії з суб'єктами ринку праці, урядовими та громадськими організаціями [22].

Оскільки міжнародна діяльність має складноструктурований, комплексний та багатоаспектний характер, її ефективність спричиняє суттєвий вплив на освітній, науково-дослідницький, організаційний, управлінський та інші аспекти діяльності університету, можемо стверджувати, що вона має виступати одним із системоутворюючих напрямків діяльності ІАУ.

Розглянемо сутнісні характеристики міжнародної діяльності ІАУ. Так, інноваційна діяльність університету в контексті його міжнародного співробітництва має бути спрямована, з одного боку, на впровадження сучасного міжнародного досвіду до освітнього процесу, а з іншого – на інтеграцію ЗВО до міжнародного освітнього простору з метою досягнення стратегічних цілей його розвитку. У зв'язку з цим *ключовою метою* міжнародної діяльності є розвиток ІАУ в контексті його взаємодії з зарубіжними ін-

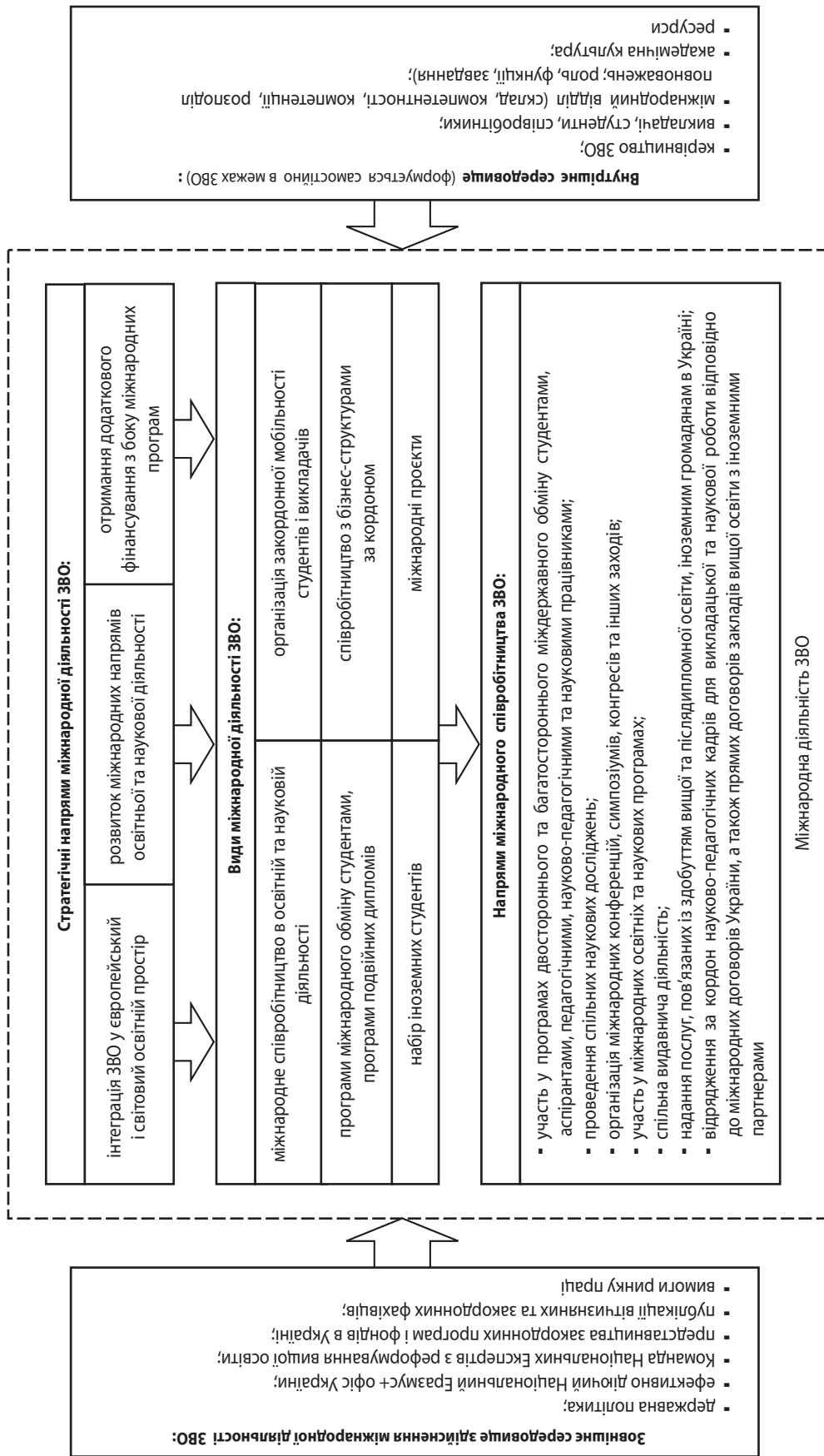

Рис. 2. Взаємозв'язок ключових характеристик міжнародної діяльності ЗВО

Джерело: укладено на основі [7; 16; 18; 19]

ституційними, національними та міжнародними суб'єктами на засадах інтенсивного трансферу нових, згенерованих в університеті знань і технологій, спрямований на інтеграцію університету до світового науково-освітнього простору.

Сформуємо перелік основних завдань реалізації МД ІАУ:

- вивчення та імплементація міжнародного досвіду щодо підвищення якості освіти;
- покращення привабливості ЗВО в міжнародному освітньому просторі задля залучення іноземних студентів та підвищення позиції університету в міжнародних освітніх рейтингах;
- розвиток академічної мобільності, стажування та грантової діяльності, участь у спільних наукових проектах тощо;
- створення і реалізація спільних магістерських та аспірантських програм із зарубіжними навчальними закладами-партнерами.

На наш погляд, інноваційний характер міжнародної діяльності ІАУ може бути забезпечено шляхом реалізації таких її напрямків (рис. 3), які пропонується розглядати в розрізі освітньої, наукової та організаційної складових. Так, до *освітньої складової* входять види міжнародної діяльності ІАУ, реалізація яких відбувається безпосередньо у сфері надання освітніх послуг і спрямована на їх диверсифікацію.

Наукова складова містить види, що передбачають міжнародне співробітництво у сфері реалізації спільної науково-проектної діяльності. До *організаційної складової*

відносять види міжнародної діяльності, результатом яких є організаційно-структурні зміни.

Таким чином, результатом поєднання та ефективної реалізації зазначених видів міжнародної діяльності ІАУ є його інтеграція до світового науково-освітнього простору, розвиток міжнародного співробітництва на підставі перманентного впровадження ефективних новацій, що дозволить забезпечити високий рівень його конкурентоспроможності та відповідності вимогам сучасних трендів трансформації світової системи вищої освіти.

Висновки. Таким чином, на основі проведених досліджень отримано такі результати:

1. На основі дослідження змістовних аспектів і розвитку поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» встановлено, що на сучасному етапі інтернаціоналізація на національному, галузевому та інституційному рівнях визначається як процес імплементації міжнародного, міжкультурного або глобального виміру в ціль, функції або забезпечення вищої освіти. Водночас розвиток процесів ІВО відбувається в умовах масштабних глобалізаційних викликів, що потребує забезпечення зростання конкурентоспроможності національних систем освіти на світовому ринку освітніх послуг.
2. Встановлено, що основною рушійною силою розроблення структур і стратегій міжнародного співробітництва, а також обмінів на інституційному, національному та європейському рівнях виступають заклади вищої освіти. Вони відіграють систе-

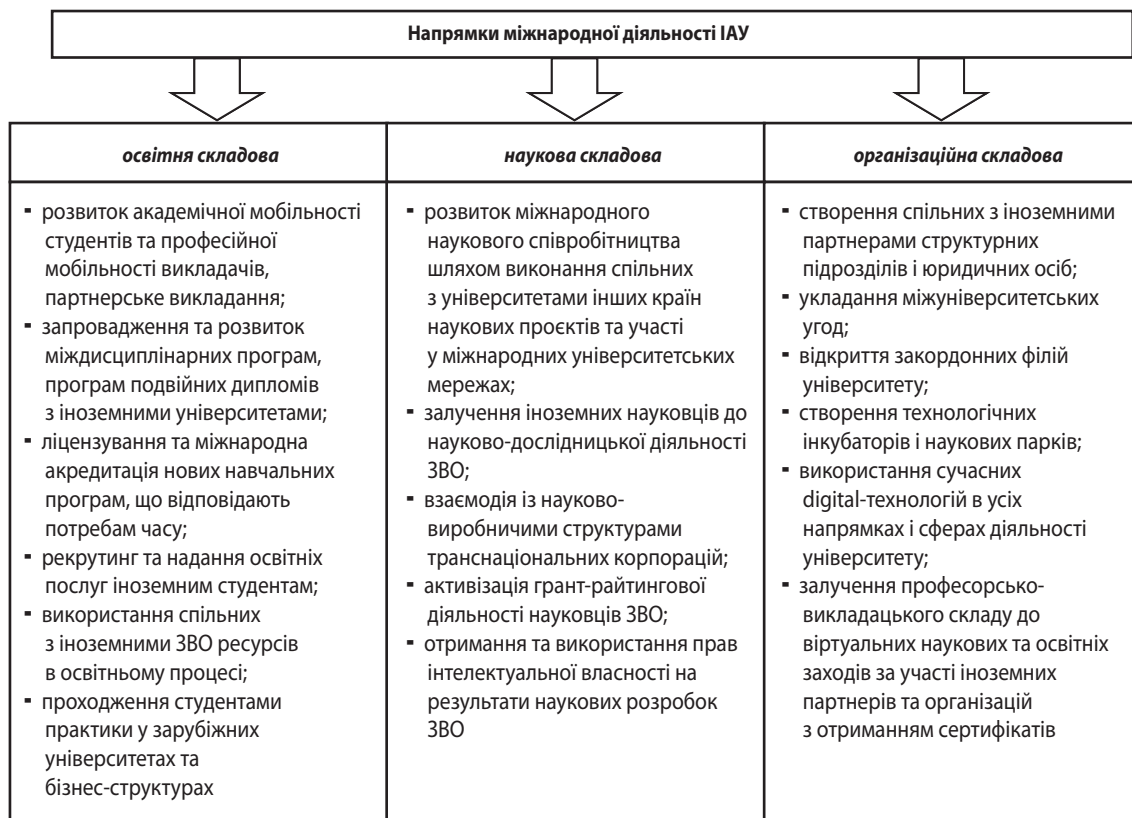

Рис. 3. Напрямки міжнародної діяльності ІАУ

Джерело: авторська розробка

моутворюючу та стратегічну роль у забезпеченні та розвитку процесів інтернаціоналізації, що потребує інтенсивного розвитку сучасних форм, методів, технологій та інновацій у галузі вищої освіти, зокрема, шляхом зростання ефективності міжнародної діяльності ЗВО.

3. На основі аналізу літературних джерел і сучасних підходів до змісту поняття «міжнародна діяльність ЗВО», розгляду її сутнісних характеристик і ключових підходів до її здійснення сформовано таке визначення: міжнародну діяльність ЗВО доцільно розглядати як процес організації міжнародного співробітництва університету з зарубіжними інституційними, національними та міжнародними суб'єктами, що має системний характер та спрямований на ефективну реалізацію його місії, покращення іміджу та конкурентоспроможності на національному й міжнародному ринках освітніх послуг, забезпечення інституційного розвитку та реалізації завдань зовнішньої політики держави. Розкрито взаємозв'язок ключових характеристик міжнародної діяльності ЗВО.
4. Розглянуто сутнісні характеристики міжнародної діяльності інноваційно-активного університету, виділено мету й основні завдання її здійснення. Сформовано сукупність видів міжнародної діяльності ІАУ, які запропоновано розглядати в розрізі освітньої, наукової та організаційної складових.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на формування системи індикаторів оцінки та моніторингу ефективності здійснення міжнародної діяльності університету у світовому освітньо-науковому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України : монографія / за ред. С. Л. Лондара. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2021. 160 с.
2. Harari M. Internationalization of Higher Education: Effecting Institutional Change in the Curriculum and Campus Ethos. Occasional Report Series on the Internationalization of Higher Education 1, Center for International Education. Long Beach: California State University, 1989.
3. Солощенко В. М. Інтернаціоналізація вищої освіти: погляд англомовного суспільства. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : «Педагогічні науки»*. 2016. № 15. С. 84–88. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1558>
4. Knight J. Updated the Definition of Internationalization. *International Higher Education*. 2003. No. 33. P. 2–3. URL: <https://ejournals.bc.edu/index.php/ihe/article/view/7391/6588>
5. Комкова А. С., Кобелева Е. П., Крутько Е. А. Профессиональная подготовка выпускников российских вузов в условиях интернационализации: теоретические и практические аспекты. *Профессиональное образование в современном мире*. 2019. Т. 9. № 3. С. 2928–2937. URL: <https://profed.nsau.edu.ru/our/article/viewFile/590/571>
6. Knight J. Five Truths about Internationalisation. *International Higher Education*. 2012. No. 69. P. 4–5. URL: <https://ejournals.bc.edu/index.php/ihe/article/view/8644/7776>
7. Оболенська Т., Циркун О. Концептуальні підходи до міжнародного співробітництва між вищими навчальними закладами. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 2. С. 41–58. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/20514>
8. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації / [Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко]; за ред. І. Степаненко. Київ : ІВО НАПН України, 2016. 158 с.
9. Knight J. Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization. Rotterdam, the Netherlands : Sense Publishers, 2008. 241 p.
10. The European Higher Education Area (EHEA) in a Global Context: Report on overall developments at the European, national and institutional levels. Approved by BFUG at its meeting in Prague, 12-13 February 2009. P. 13. URL: http://eurosvita.osp-ua.info/userfiles/file/2012/3%20-202009_EHEA_in_global_context.pdf
11. Prague declaration «European Universities – Looking forward with confidence». Brussels : European University Association, 2009. 8 p.
12. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. 6 p.
13. Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти. 11–12 березня 2010 року. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration\(2010\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration(2010).pdf)
14. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Bucharest Communiqué. FINAL VERSION. URL: [http://www.ehea.info/Uploads/\(1\)/Bucharest%20Communiqué%202012.pdf](http://www.ehea.info/Uploads/(1)/Bucharest%20Communiqué%202012.pdf)
15. Заява зустрічі в Єревані (неофіційний переклад). URL: <http://mon.gov.ua/content/Новини/2015/07/22/dodatok-zayava-z-zustrichi-v-erevani.pdf>
16. Сікорська І. М. Аналіз міжнародної діяльності вищого навчального закладу як стратегічного напрямку інтернаціоналізації. *Вища освіта України*. 2015. № 3, дод. 2. С. 268–277.
17. Медведева Н. В. Международная деятельность вуза в условиях интеграции России в общеевропейское образовательное пространство : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Челябинск, 2007. 174 с.
18. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід : монографія. Ніжин : ПП Лисенко, 2019. 408 с.
19. Донченко В. М. Організаційно-педагогічні засади міжнародної діяльності державних університетів США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Суми, 2018. 351 с.
20. Раєвнева О. В., Єрмаченко В. Є., Берест М. М. Концептуальні засади побудови та функціонування інноваційно-активного університету. *Бізнес Інформ*. 2020. №12. С. 117–127. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-12-117-127

REFERENCES

Analiz stanu ta osnovni pidkhody z otsiniuvannya yakosti nadannya osvitnikh posluh zakladamy vyshchoi osvity Ukrainy [Analysis of the State and Main Approaches to Assessing the Quality of Educational Services Provided by Higher Education

Institutions of Ukraine]. Kyiv: DNU «Instytut osvitynoi analityky», 2021.

“Budapeshtsko-Videnska deklaratsiia pro stvorennia Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity. 11-12 bereznia 2010 roku” [Budapest-Vienna Declaration on the Establishment of the European Higher Education Area. March 11-12, 2010]. [http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration\(2010\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration(2010).pdf)

Debych, M. A. *Teoretychni zasady internatsionalizatsii vyshchoi osvity: mizhnarodnyi dosvid* [Theoretical Principles of Internationalization of Higher Education: International Experience]. Nizhyn: PP Lysenko, 2019.

Donchenko, V. M. “Orhanizatsiino-pedahohichni zasady mizhnarodnoi diialnosti derzhavnykh universytetiv SSHA” [Organizational and Pedagogical Principles of International Activities of US State Universities]: *dys. ... kand. ped. nauk*: 13.00.01, 2018.

Harari, M. *Internationalization of Higher Education: Effecting Institutional Change in the Curriculum and Campus Ethos. Occasional Report Series on the Internationalization of Higher Education 1, Center for International Education*. Long Beach: California State University, 1989.

Horbunova, L. et al. *Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini: metodychni rekomendatsii* [Internationalization of Higher Education in Ukraine: Methodical Recommendations]. Kyiv: IVO NAPN Ukrainy, 2016.

Knight, J. “Five Truths about Internationalisation”. *International Higher Education*. 2012. <https://ejournals.bc.edu/index.php/ihe/article/view/8644/7776>

Knight, J. “Updated the Definition of Internationalization”. *International Higher Education*. 2003. <https://ejournals.bc.edu/index.php/ihe/article/view/7391/6588>

Knight, J. *Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization*. Rotterdam, the Netherlands: Sense Publishers, 2008.

Komkova, A. S., Kobeleva, Ye. P., and Krutko, Ye. A. “Profesionalnaya podgotovka vypusknikov rossiyskikh vuzov v usloviyakh internatsionalizatsii: teoreticheskiye i prakticheskiye aspekty. Professionalnoye obrazovaniye v sovremennom mire” [Professional Training of Graduates of Russian Universities in the Context of Internationalization: Theoretical and Practical Aspects]. *Professionalnoye obrazovanie v sovremennom mire*. 2019. <https://profed.nsau.edu.ru/our/article/viewFile/590/571>

“Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area”. Bucharest Communique. FINAL VERSION. [http://www.ehea.info/Uploads/\(1\)/Bucharest%20Communique%202012.pdf](http://www.ehea.info/Uploads/(1)/Bucharest%20Communique%202012.pdf)

Medvedeva, N. V. “Mezhdunarodnaya deyatelnost vuza v usloviyakh integratsii Rossii v obshcheyevropeyskoye obrazovatelnoye prostranstvo” [International Activities of the University in the Context of Russia's Integration into the European Educational Space]: *dis. ... kand. ped. nauk*: 13.00.01, 2007.

Obolenska, T., and Tsyrukun, O. “Kontseptualni pidkhody do mizhnarodnoho spivrobitnytstva mizh vyshchymy navchalnymy zakladamy” [Conceptual Approaches to International Cooperation Between Higher Education Institutions]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*. 2016. <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/20514>

Prague declaration «European Universities - Looking forward with confidence». Brussels: European University Association, 2009.

Raievnieva, O. V., Yermachenko, V. Ye., and Berest, M. M. “Kontseptualni zasady pobudovy ta funktsionuvannia innovatsiino-aktyvnoho universytetu” [The Conceptual Principles for the Creation and Functioning of Innovation-Active University]. *Biznes Inform*, no. 12 (2020): 117-127.

DOI: 10.32983/2222-4459-2020-12-117-127

Sikorska, I. M. “Analiz mizhnarodnoi diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu yak stratehichnoho napriamu internatsionalizatsii” [Analysis of the International Activity of a Higher Education Institution as a Strategic Direction of Internationalization]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, no. 3 (2015): 268-277.

Soloshchenko, V. M. “Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity: pohliad anhlomovnoho suspilstva” [ENGLISH-UA Internationalization of Higher Education: The View of English-speaking Society]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriiia : «Pedahohichni nauky»*. 2016. <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1558>

“The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade”. *Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education*. Leuven and Louvain-la-Neuve, April 28-29, 2009.

“The European Higher Education Area (EHEA) in a Global Context: Report on overall developments at the European, national and institutional levels”. Approved by BFUG at its meeting in Prague, 12-13 February 2009. http://euroosvita.osp-ua.info/userfiles/file/2012/3%20-202009_EHEA_in_global_context.pdf

“Zaiava zustrichi v Yerevani (neofitsiyni pereklad)” [Statement of the Meeting in Yerevan (Unofficial Translation)]. <http://mon.gov.ua/content/Новини/2015/07/22/dodatok-zayava-z-zustrichi-v-erevani.pdf>

Стаття надійшла до редакції 10.11.2021 р.